

## **Кампанія «Права выбару-2016»**

**па назіранні за выбарамі дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь VI склікання**

### **Прамежкавая ацэнка этапу рэгістрацыі ініцыятыўных груп**

**15 ліпеня 2016 г.**

*Кампанія «Права выбару-2016» ладзіць доўгатэрміновае назіранне за ходам выбарчай кампаніі ва ўсіх рэгіёнах Беларусі сіламі арганізацыяў, што ўваходзяць у кампанію<sup>1</sup>. Гэтая справаздача з'яўляецца першым дакументам па выніках доўгатэрміновага назірання і ахоплівае этап рэгістрацыі ініцыятыўных групаў па вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты шляхам збора подпісаў.*

### **Грамадска-палітычны кантэкст правядзення выбараў**

Палітыка-прававыя ўмовы для правядзення выбараў у Беларусі засталіся нязменныя і не забяспечваюць магчымасці правядзення свабодных і справядлівых выбараў на канкурэнтнай аснове ва ўмовах роўнага спаборніцтва розных палітычных сілаў. Улады Беларусі не прыслухаліся да рэкамендацыяў нацыянальных назіральнікаў (у тым ліку кампаніі «Права выбару») ды місіі назірання БДПЧ АБСЭ, якія былі зробленыя па выніках назірання за выбарамі прэзідэнта ў 2015 годзе: змены ў Выбарчы кодэкс, якія маглі б забяспечыць адкрыты і справядлівы падлік галасоў, не былі ўнесеныя, таксама як і не адбылося ўдасканалення выбарчага працэсу на ўзроўні пастановаў Цэнтральнай камісіі па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў (ЦВК).

Нягледзячы на тое, што ў мінулым 2015 годзе з-за кратаў былі вызваленыя шэраг палітвязняў, рэпрэсіі супраць палітычных апанентаў застаюцца шырока ўжываныя ўладамі Беларусі. Шматлікія лідэры і актывісты апазыцыйных аб'яднанняў знаходзяцца ў вымушанай эміграцыі з-за пагрозай палітычнага пераследу. Экс-кандыдат у прэзідэнты на выбарах 2010 года Алесь Міхалевіч застаецца абвінавачаным па справе аб Плошчы-2010, таксама як не знятая судзімасць з іншага экс-кандыдата ў прэзідэнты Міколы Статкевіча. Цяпер за кратамі знаходзіцца зняволены па палітычных матывах Міхаіл Жамчужны, прызнаны беларускімі праваабаронцамі палітвязнем, а таксама Эдуард Пальчыс і Андрэй Бандарэнка, зняволенне якіх кваліфікавана беларускімі дэмакратычнымі сіламі як праява палітычнага пераследу.

Напярэдадні выбараў павялічылася колькасць выпадкаў адміністрацыйных рэпрэсіяў. Па дадзеных Праваабарончага цэнтру «Вясна», за шэсць месяцаў 2016 года было зафіксавана 247 выпадкаў адміністрацыйнага пераследу апанентаў улады і ўдзельнікаў акцыяў пратэсту, што перавышае колькасць падобных выпадкаў зафіксаваных цягам усяго 2015 года (197 выпадкаў).

---

**1 Пра кампанію «Права выбару-2016»:** «Права выбару-2016» - гэта кампанія па назіранні за выбарамі дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, скіраваная на прадухіленне парушэнняў заканадаўства падчас усіх стадыяў выбарчай кампаніі, фіксацыю парушэнняў і аператыўнае рэагаванне. Кампанія назірання «Права Выбару-2016» аб'ядноўвае восем палітычных і грамадзянскіх структур: Партыю БНФ, Беларускаю Хрысціянскую Дэмакратыю, Беларускаю сацыял-дэмакратычную партыю (Грамада), Праваабаронча-асветніцкае грамадскае аб'яднанне «Рух «За свабоду», Аб'яднаную грамадзянскую партыю, Беларускаю партыю «Зялёныя», аргкамітэт Партыі Свабоды і Прагрэсу, прафсаюз Радыёэлектроннай прамысловасці. Асноўнай адметнай рысай дадзенай кампаніі ад кампаній назірання, якія праводзяць праваабарончыя арганізацыі або міжнародныя назіральнікі, з'яўляецца скіраванасць на «актыўнае назіранне», якое ўключае ў сябе мабілізацыю валанцёраў не толькі для фіксацыі, але і для актыўнага процідзеяння парушэнням.

## **Правое рэгуляванне і храналогія этапу рэгістрацыі ініцыятыўных груп**

Выбарчы кодэкс прадугледжвае магчымасць вылучэння кандыдатаў у дэпутаты трыма шляхамі: праз збор подпісаў выбаршчыкаў, праз вылучэнне вышэйшымі органамі палітычных партыяў, праз вылучэнне працоўнымі калектывамі. Пры гэтым лаяльныя ўладам кандыдаты маюць фактычную магчымасць вылучацца ўсімі трыма шляхамі, а для апазыцыйных кандыдатаў (паколькі працоўныя калектывы дзейнічаюць пад татальным кантролем мясцовай улады) даступнае вылучэнне толькі ад палітычных партыяў і шляхам збору подпісаў.

Згодна з артыкулам 65 Выбарчага кодэкса адным са спосабаў вылучэння кандыдатаў у дэпутаты з'яўляецца збор подпісаў выбаршчыкаў, які ажыццяўляецца ініцыятыўнай групай у колькасці не менш за 10 чалавек. Асобу, якую прапанаюць для вылучэння кандыдатам у дэпутаты, павінны падтрымаць не меней за 1000 выбаршчыкаў, што пражываюць на тэрыторыі дадзенай выбарчай акругі. Падпісання ў падтрымку вылучэння прапаноўваемых асоб можа кожны, хто валодае выбарчым правам, г. зн. з'яўляецца грамадзянінам Беларусі, які дасягнуў 18 гадоў. Паводле артыкула 4 Выбарчага кодэкса, у выбарах не ўдзельнічаюць грамадзяне, прызнаныя судом недзеяздольнымі, асобы, якія па прысудзе адбываюць пакаранне ў месцах пазбаўлення волі.

Рэгістрацыя ініцыятыўных групаў ажыццяўляецца акруговымі выбарчымі камісіямі (АВК). Для рэгістрацыі ініцыятыўнай групы не пазней 7 ліпеня асоба, якая мае намер вылучыцца кандыдатам у дэпутаты, у адпаведную АВК прадстаўляюцца:

- пісьмовая заява аб рэгістрацыі ініцыятыўнай групы, у якой указваюцца прозвішча, імя і імя па бацьку, дата нараджэння, пасада (занятак), месца працы і месца жыхарствы, партыйнасць асобы, якая мае намер вылучыцца кандыдатам у дэпутаты;
- копіі старонак пашпарта, якія пацвярджаюць грамадзянства Беларусі і рэгістрацыю на тэрыторыі краіны асобы, якая мае намер вылучыцца кандыдатам у дэпутаты;
- спіс членаў ініцыятыўнай групы, у якім у дачыненні кожнага члена ініцыятыўнай групы і яе кіраўніка ўказваюцца прозвішча, імя і імя па бацьку, дата нараджэння, месца жыхарствы, серыя і нумар пашпарта грамадзяніна Беларусі. У спісе таксама ўказваюцца прозвішча, імя і імя па бацьку асобы, якая прапанавана для вылучэння.

Асоба, якая мае намер вылучыцца кандыдатам у дэпутаты, прадстаўляе ў адпаведную акруговую, тэрытарыяльную выбарчую камісію гэтыя дакументы і прад'яўляе пашпарт грамадзяніна Рэспублікі Беларусь. Дакументы могуць быць пададзены у АВК прадстаўніком асобы, якая мае намер вылучыцца кандыдатам у дэпутаты, пры наяўнасці натарыяльнай даверанасці.

АВК разглядае заяву аб рэгістрацыі ў пяцідзённы тэрмін з дня яе паступлення, рэгіструе ініцыятыўную групу і выдае членам ініцыятыўнай групы адпаведныя пасведчанні і падпісныя аркушы. У рэгістрацыі ініцыятыўнай групы можа быць адмоўлена ў выпадку парушэння патрабаванняў Выбарчага кодэкса.

У адрозненне ад папярэдніх выбараў у Палату прадстаўнікоў, сёлетнія адбываюцца паводле Выбарчага кодэкса са зменамі ад 25 лістапада 2013 года. У параўнанні з мінулымі парламенцкімі выбарамі ў частцы рэгістрацыі ініцыятыўных групаў новая рэдакцыя ўстанавіла дзве змены: 1) у пералік абавязковых дадзеных для сябраў ініцыятыўных групаў уключаныя пашпартныя дадзеныя кожнага удзельніка; 2) рашэнне АВК аб адмове ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы цяпер абскарджваецца не ў ЦВК, а ў абласную (мінскую гарадскую) выбарчую камісію, а рашэнне гэтых камісій па скарзе можа быць абскарджвана ў абласны, Мінскі гарадскі суд.

У развіццё гэтых палажэнняў Выбарчага кодэкса 8 чэрвеня ЦВК была прынятая [Пастанова №19 «Аб тлумачэнні прымянення палажэнняў Выбарчага кодэкса Рэспублікі Беларусь, якія](#)

[прадугледжаюць парадак вылучэння кандыдатаў у дэпутаты шляхам збору подпісаў выбаршчыкаў пры правядзенні выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання](#).

### **Ціск на апазіцыйныя ініцыятыўныя групы**

Паводле паведамленняў апазіцыйных палітычных партыяў, на асобаў, што публічна выказалі намер рэгістрацыі ініцыятыўнай групы альбо падалі дакументы на рэгістрацыю ініцыятыўнай групы ажыццяўляўся ціск па месцы працы альбо жыхарства. У шэрагу выпадкаў гэтакі ціск стаўся прычынай таго, што асобы, якія мелі намер вылучацца кандыдатамі ў дэпутаты, былі вымушаныя адмовіцца ад вылучэння.

У прыватнасці, Аб'яднаная грамадзянская партыя паведаміла пра чатыры падобныя выпадкі ціску на кандыдатаў ад АГП, якія планавалі зарэгістраваць свае ініцыятыўныя групы. Напрыклад, андрэй Павук Андрэй (Калінкавічы, Калінкавіцкая выбарчая акруга №41), які працуе індыўдуальным прадпрымальнікам, пасля таго як абвесціў пра рашэнне ўдзелу ў парламенскіх выбарах пачаў сутыкацца з праблемамі па месцы працы і пагрозамі для сваёй прафесійнай дзейнасці, у выніку чаго ён адмовіўся ад вылучэння. Глаголева Аляксандрына (Бабруйская сельская акруга №80) сутыкнулася з пагрозамі ўзнаўлення справы аб адміністрацыйным правапарушэнні супраць яе і стварэннем дадатковых праблем – таксама вырашыла адмовіцца ад вылучэння. Сябра АГП Павал Стэфановіч, які заявіў пра намер агітаваць у часе выбарчай кампаніі за лібэралізацыю антынаркатычнага заканадаўства, быў выкліканы ў ваенкамат для размовы на тэму ягонага ўдзелу ў выбарчай кампаніі.

Пра ціск на асобаў, якія заявілі пра намер вылучацца кандыдатамі ў дэпутаты, паведамляе і грамадзянская кампанія «Гавары праўду»: так, Леанід Дубаносаў, які вылучаецца па Луніненцкай выбарчай акрузе №13, паведаміў, што сябраў ягонаў ініцыятыўнай групы выклікалі ў ваенкамат, пагражалі аддабраць дзяцей, патрабуючы адмовіцца ад удзелу ў ініцыятыўнай групе. Па словах прадстаўнікоў кампаніі, гэтакі ціск у некарых выпадках прывёў да таго, што патэнцыйныя кандыдаты адмовіліся ад вылучэння.

Выбарчая камісія Кальварыйскай выбарчай акругі №104 пры разглядзе дакументаў на рэгістрацыю ініцыятыўных групаў аказвала ціск на сябраў ініцыятыўнай групы сябры БХД Марыны Хоміч: усіх без выключэння 39 сябраў групы абтэлефанавалі, а таксама да некаторых прыезджалі дадому і схілялі іх да таго, каб адмовіцца ад сяброўства ў ініцыятыўнай групе.

Сябра Сойму Партыі БНФ і актывістка Руху «За Свабоду» Вольга Дамаскіна, якая 16 гадоў працуе ў Музеі традыцыйнага ручнога ткацтва Паазер'я ў Полацку (апошнія 4 гады – загадчыцай філіяла), атрымала паведамленне пра тое, што працоўны кантракт з ёй сканчваецца, і трэба рыхтавацца да звальнення. Спадарыня Вольга распавяла, што афіцыйнае паведамленне яна атрымала адразу ж пасля публічнага абвясчэння пра намер балатавацца ў Палату прадстаўнікоў. У 2016 годзе атрымала другую вышэйшую адукацыю, прычым менавіта полацкі музей аплочваў навучанне.

Ціск на асобаў, што абвесцілі пра намер вылучацца кандыдатамі ў дэпутаты, ажыццяўляўся і пасля падачы дакументаў на рэгістрацыю ініцыятыўных групаў. Так, сябра Партыі БНФ Наталля Ільвіч 7 ліпеня падала дакументы на рэгістрацыю ініцыятыўнай групы па вылучэнні кандыдатам у дэпутаты ў АВК Пухавіцкай выбарчай акругі №65. І амаль адразу ж, 9 ліпеня, спадарыня Ільвіч была пакараная адміністрацыйным штрафам у памеры 5 базавых велічыняў (1050 рублёў) па артыкуле 18.23 Кодэкса аб адміністрацыйных правапарушэннях за тое што «пакінула жывёлу без нагляду, у выніку чаго адбылося дарожна-транспартнае здарэнне». Апазіцыйны палітык расцэньвае факт адміністрацыйнага пераследу як палітычную правакацыю і лічыць, што прыцягненне яе да адміністрацыйнай адказнасці з'яўляецца формай

цсіку з боку дзеючага дэпутата Палаты прадстаўнікоў Валерыя Гайдукевіча, які ізноўку балатуецца ў парламент па гэтай акрузе (да абрання дэпутатам быў намеснікам міністра ўнутраных справаў і валодае вялікім уплывам у органах унутраных справаў).

### **Вынікі рэгістрацыі ініцыятыўных груп**

Паводле дадзеных ЦВК, агулам у 110 АВК былі пададзеныя 479 заяваў аб рэгістрацыі ініцыятыўных групаў, з якіх 445 ініцыятыўных групаў былі зарэгістраваныя (30 ініцыятыўных групы атрымалі адмову ў рэгістрацыі, 3 трох выпадках заявы аб рэгістрацыі ініцыятыўных групаў былі адкліканыя і ў адным выпадку ініцыятыўная група спыніла дзейнасць).

У цэлым працэдура рэгістрацыі ініцыятыўных групаў адбывалася ў пераважнай большасці з выкананнем патрабаванняў заканадаўства і ва ўстаноўлены заканадаўствам тэрмін. Аднак, некаторыя ініцыятыўныя групы сутыкнуліся з цяжкасцямі пры падачы дакументаў: сябра Руху «За Свабоду» Аліна Нагорная сутыкнулася з тым, што ў працоўны час у АВК Слуцкай выбарчай акругі №67 не было супрацоўнікаў камісіі і памяшканне было зачыненае, патэнцыйнай кандыдатцы ў дэпутаты удалося падаць заяву на рэгістрацыю ініцыятыўнай групы толькі пасля званка ў ЦВК. Намеснік старшыні Руху «За Свабоду» і сябра Партыі БНФ Юрась Губарэвіч атрымаў пасведчанні сябраў ініцыятыўнай групы, без якіх немагчымы збор подпісаў, толькі на сёмы дзень пасля падачы заявы на рэгістрацыю, што з'яўляецца парушэннем заканадаўства і скарачае тэрмін працы ініцыятыўнай групы. Прадстаўнікі АГП, якія прысутнічалі па пасяджэнні АВК Старавіленскай выбарчай акругі №105, заявілі, што на гэтым пасяджэнні не прымалася рашэнне пра рэгістрацыю ініцыятыўнай групы Ірыны Дарафеева, аднак, у той жа дзень гэтая прэтэндэнтка распачла збор подпісаў, а на сайце выбарчай камісіі ў Інтэрнэце праз пэўны час з'явілася інфармацыя пра рэгістрацыю гэтай групы на пасяджэнні 5 ліпеня.

Сярод вылучэнцаў, групы якіх зарэгістраваныя, 286 беспартыйных і 159 членаў палітычных партый, у тым ліку ад Аб'яднанай грамадзянскай партыі — 39 чалавек, ад Партыі БНФ — 29, Беларускай партыі левых «Справядлівы свет» — 23, Камуністычнай партыі Беларусі — 20, Ліберальна-дэмакратычнай партыі — 16, Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Грамада) — 16, Рэспубліканскай партыі працы і справядлівасці — 10, Беларускай партыі «Зялёныя» і Беларускай патрыятычнай партыі — па 3.

Асобна варта адзначыць, што перадвыбарчы блок правых сілаў, які складаецца з АГП, аргкамітэту Беларускай хрысціянскай дэмакратыі і Руху «За Свабоду» мае ўзгодненую тактыку выкарыстання зарэгістраваных партыяў дзеля вылучэння прадстаўнікоў БХД, якая ў гэтым годзе шосты раз сутыкнулася з адмовай у рэгістрацыі ў якасці палітычнай партыі, і Руху «За Свабоду», які як грамадскае аб'яднанне не мае магчымасці вылучаць кандыдатаў ад сваяго імя: сябры БХД будуць вылучаныя партыйным вылучэннем ад АГП, сябры Руху «За Свабоду» будуць вылучаныя ад АГП і ад Партыі БНФ. Падобным чынам незарэгістраваная кампанія «Гавары праўду», якая заявіла пра падачу на рэгістрацыю 29 ініцыятыўных групаў, мае ў сваім спісе сябраў БСДП (Г). Непартыйныя суб'екты кампаніі «Права выбару-2016» заявілі пра рэгістрацыю ініцыятыўных групаў усіх сваіх вылучэнцаў, якія падаваліся на рэгістрацыю: прафсаюз РЭП – 1 група, Рух «За Свабоду» - 18 групаў, БХД – 28 групаў.

У параўнанні з мінулай выбарчай кампаніяй па выбарах дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў колькасць адмоваў у рэгістрацыі ініцыятыўных групаў паменьшылася.

Год выбараў	правадзэння	Пададзена заяваў на рэгістрацыю	Адмоўлена ў рэгістрацыі	Зарэгістравана	Адсотак адмовай
----------------	-------------	------------------------------------	----------------------------	----------------	--------------------

	ініцыятыўных групаў			
2004	635	71	564	11%
2008	455	23	423	5%
2012	440	85	354	19%
2016	479	30	445	6%

АВК Старавіленскай выбарчай акругі №105 (старшыня – Мікалай Буры) адмовіла ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы сябра АГП Мікалая Казлова на той падставе, што ў спісе ініцыятыўнай групы былі выяўленыя неадпаведнасці, датычныя месца жыхарства некаторых сябраў групы, што пражываюць не па месцы рэгістрацыі. Мікалай Казлоў абскардзіў адмову АВК у Мінскую гарадскую выбарчую камісію, якая адмяніла рашэнне АВК Старавіленскай выбарчай акругі №105 і зарэгістравала яго ініцыятыўную групу, выключыўшы з яе членаў з некарэктнымі дадзенымі. У выніку прэтэндэнт распачаў збор подпісаў са спазненнем.

Таксама АВК Старавіленскай выбарчай акругі №105 адмовіла ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы Мікалая Статкевіча. Падставай паслужыла наяўнасць ў палітыка непагашанай судзімасці. У сваім рашэнні АВК спасылаецца на норму часткі 7 артыкула 60 Выбарчага кодэкса, паводле якой кандыдатамі ў дэпутаты не могуць быць вылучаныя грамадзяне, што не маюць права ў адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь займаць пасады ў дзяржаўных органах і іншых дзяржаўных арганізацыях у сувязі з наяўнасцю судзімасці. Пры гэтым на сайце ЦВК на нейкі час з'явілася публікацыя спісу зарэгістраваных ініцыятыўных групаў па Старавіленскай выбарчай акрузе №105, дзе група па вылучэнні Статкевіча была пазначаная як зарэгістраваная: прадстаўнікі ЦВК заявілі што гэта была тэхнічная памылка, у той час як сам палітык расцаніў гэтакія дзеянні ЦВК як палітычную правакацыю.

Варта адзначыць, што вылучэнне кандыдата ў дэпутаты і зварот за рэгістрацыяй у якасці суб'екта выбарчага працэсу (ініцыятыўнай групы) – гэта форма рэалізацыі грамадзянамі права на ўдзел у выбарах. Абмежаванне такога права павінна грунтавацца на законе. Абмежаванні выбарчага права Мікалая Статкевіча прадугледжаны артыкулам 57 Выбарчага кодэксу. Аднак камісіі незаконна абмежавалі правы грамадзян, якія захацелі вылучыць вядомага палітыка, паколькі забарона на рэгістрацыю гэтых ініцыятыўных груп матывуецца адвольным тлумачэннем артыкула 64 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і артыкулаў 4 і 65 Выбарчага кодэкса. Фактычна сваімі рашэннямі АВК абмежавалі не правы Мікалая Статкевіча на ўдзел у выбарах, а правы грамадзян, якія аб'ядналіся ў ініцыятыўныя групы дзеля яго вылучэння. АВК не ўлічылі, што, напрыклад, падставы адмовы ў рэгістрацыі Мікалая Статкевіча могуць адпасці да моманту рэгістрацыі яго кандыдатам у дэпутаты. (Напрыклад, заканадаўства Рэспублікі Беларусь прадугледжвае магчымасць датэрміновага зняцця судзімасці ці апраўданне ў парадку нагляднай судовай вытворчасці). Гэта ўжо трэцяя запар выбарчая кампанія, у якой крымінальны пераслед Міколы Статкевіча робіць немагчымым удзел гэтага палітыка ў выбарчай кампаніі: у часе парламенцкіх выбараў палітык знаходзіўся за кратамі, што сталася падставай для адмовы ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы, таксама як і ў 2015 годзе падчас выбараў прэзідэнта.